

Interview met Bram Grandia in het Nederlands Dagblad 25 december 2024

'Zijn we het geweldloze verzet van christenen in de DDR al vergeten?'

Pacifist Bram Grandia (76) hoopt na een jaar vol oorlog op jonge vredesactivisten

Oorlog is altijd een probleem - en nooit een oplossing. Dat is de vaste overtuiging van pacifist Bram Grandia (76). Volgens hem wijzen we veel te snel naar de ander, of naar een ander land, als bron van het kwaad.

Hilbrand Rozema

woensdag 25 december 2024, 06:50

‘De wereld zit zoveel zwarter in elkaar dan wij onder ogen willen zien. Het is een gevecht om het recht niet in eigen hand te nemen; om het over te laten aan God en de rechter.’

Bram Grandia (1948) is emeritus predikant (PKN) en was IKON-mediapastor. Hij is actief voor Kerk en Vrede, dat dit jaar honderd jaar bestaat. Hij ziet Jezus als degene die bij uitstek tussen de strijdende partijen in staat, en ze allebei bij de kladden grijpt. Boven de voordeur van de Grandia's, in Doesburg, prijkt een kunstwerk van een duif. ‘Die symboliseert de Heilige Geest.’

- o -

Om met de deur in huis te vallen: wat vond u van de recente NAVO-toespraak van Mark Rutte?

‘Ik vond die te alarmistisch over het dreigende oorlogsgevaar. Dat staat in dienst van het opjagen van de Defensiebegroting, en met succes. Investeren in destructiewapens voor onze ‘veiligheid’ mag miljarden kosten, maar dat geld kan dan dus niet naar onderwijs, klimaat, innovatie of gezondheidszorg. En we maken die keuze zonder daar echt over te discussiëren, dat vind ik uitermate vreemd.’

Veel lezers zullen nu zeggen: maar het is toch juist naïef om pacifist te zijn nu Rusland Europa de oorlog verklaart?

‘We maken de vijand altijd zoveel sterker dan die is. Rusland wordt opgeblazen, alsof het heel Europa zal overlopen - maar kijk hoeveel moeite het al heeft met een deel van Oekraïne. Geen misverstand: Poetin's regime is afschuwelijk.’

Het rijk van God kun je in een oorlog niet tussen haken zetten

Maar we vrezens omsingeling door Rusland, terwijl er wereldwijd veel meer Amerikaanse legerbases zijn. De schrijver Amitav Gosh wees daar terecht op: Jullie hebben altijd geld voor bewapening, maar niet voor klimaat, zei hij recent in Buitenhof.

Wie omsingelt er nu eigenlijk wie, vraag ik me af. We moeten Rusland niet buiten Europa plaatsen,

maar bereid blijven om in gesprek te gaan over elkaars veiligheid.

Het Westen meet zichzelf het recht toe preventief aan te vallen als de energievoorziening in gevaar komt, zoals in Irak; dat is de Carter-doctrine. Daarmee praat ik Poetin's politiek niet goed, maar realiseer je dat het Westen dat zelf al eerder heeft gedaan.'

Maar we kunnen toch niet eenzijdig de wapens neerleggen? Dan gaat de democratie verloren.

'Wat je ook doet, risico schep je altijd - ook door de wapenwedloop op te voeren. Dat heeft een eigen dynamiek, het kan uit de hand lopen, en dan hoeft er maar één persoon iets verkeerd te doen. Ik wil daarover hardop blijven nadenken, de kerk aan het denken zetten.

Dat is ook de missie van Kerk en Vrede: 'oorlog en vrede' veel meer compliceren, tegen alle oorlogstaal in. Dat is niet simpel, maar er zijn echt niet twee blokken, zwart-wit, goed en kwaad. Niet alleen Rusland, ook Amerika en Israël weigeren deelname aan het Internationaal Strafhof.'

Wat bedoelt u met het 'compliceren' van die vraagstukken?

'Oorlog en geweld spreken teveel vanzelf. Net als de gedachte dat het kwaad altijd elders ligt. In de retoriek van een rijk van het licht en dat van het duister, zijn wij altijd bij het licht. Maar dat is zó niet waar.

De wereld en wijzelf zitten zwarter in elkaar dan we willen weten, wij zijn geneigd tot alle kwaad. En pacifisme zie ik daarbij als een ruimte waarin je kritisch kunt zijn op je eigen tradities. Die ruimte voor vragen vind ik heel belangrijk.

Oorlog maakt alles kapot, relaties, families, land, gebouwen, huizen, de natuur. We zijn in Oekraïne ruim twee jaar en honderdduizenden doden verder, en daar staan we dan. Die geweldsspiraal is altijd hetzelfde.

Waarom zou je als christen niet in een dictatuur kunnen leven?

Voordat het oorlog is, krijgen pacifisten alle ruimte, maar in de oorlog spreken alleen de wapens. De Amerikaanse theoloog Stanley Hauerwas zei: 'Bin Laden gaf ons met 9/11 een geweldig geschenk om oorlog te voeren, want we zijn niet goed in vrede.'

Amerikanen gooien veel kapot en sturen dan hun opbouwlegers erachteraan, van bedrijven en oliemaatschappijen. Zo verdienen ze én aan het stukgooien én aan de wederopbouw.'

Maar de schaal van verwoesting door de Russen en hun omgang met de burgerbevolking is toch echt fundamenteel anders, barbaarser?

'Dat ben ik niet met je eens, ook niet in absolute aantallen slachtoffers en gedrag. En Israël dan, in Gaza? En wat Amerika deed in Falluja, en in Afghanistan en Irak? May God continue blessing America, zei George Bush altijd.

Dan kan God dus niks meer zeggen, Hij mag opdraven als automatische steunpilaar van de VS. Ik vind dat een vreselijke perversie van religie. Ook daarom is Hauerwas voor mij zo'n kostbare witte raaf.

Ik ben toen, in een reflex, enorm gaan schreeuwen

Ik denk soms dat ik heel zwart en cynisch ben over wereldpolitiek, het is 'a hell of a job' om die politiek constant te verbinden met geloof, hoop en liefde.

Maar onze werkelijkheid zit ook veel zwarter in elkaar dan we denken. Ik vermoed achter het oorlogstoneel vaak machinaties en geheime deals, ook nu weer in Syrië.'

Dus eigenlijk is pacifisme als levenshouding voor u een vorm van zelfkennis?

'Ja, het is een gevecht om het recht niet in eigen hand te nemen maar over te laten aan God en de rechter. Al voel je die impuls wel. Wat wij doen, is ons ongeloof blijven uitspreken in oorlog als oplossing.

Als 'dood' het enige alternatief is, is meer doden dan het enige wat we kunnen doen om te overleven? Wat leveren oorlogen eigenlijk op? Ik mis de evaluatie.

Ik ken mezelf, zei dominee Buskes, dus ik ben pacifist vanwege de zonde

Als student al hoorde ik: 'Liever dood dan rood'. Dat vond ik zo'n ongelooflijk óngelovige uitspraak. Waarom zou dat zo zijn? Waarom zou je als christen niet onder een dictatuur kunnen leven?

Dat is zwaar, maar onderschat de kracht van het geloof niet. Bij de val van de Muur in 1989 speelden geweldloze wakers van christenen een sleutelrol. Dat is zo'n wonder in de geschiedenis, waaraan je ziet dat waardig, geweldloos protest de ander kan ontwapenen.'

Maar u voelt zelf toch ook weleens blinde agressie? De neiging om er op los te timmeren?

'Jawel, toen ons eerste kind, Mirjam, geboren zou worden, moesten we snel naar het ziekenhuis. Met de ambulance raceten we door Arnhem, toen er een pooierbak uit het Spijkerkwartier zigzaggend voor ons ging rijden, om te treiteren.

Als ik toen een geweer had gehad, had ik die auto lek geschoten. Niet kiezen voor eigenrichting is moeilijk. In Berlijn zag ik Duitse politie mensen met stokken in elkaar slaan en traangas in de metro's spuiten, ik voelde een enorme agressie en pakte zelf een steen uit de straat. Die heb ik weer laten vallen.

Zijn we het geweldloze verzet van christenen in de DDR al vergeten?

In Amsterdam zag ik bij een herdenking een neonazi een links meisje in elkaar slaan. Ik ben toen, in een reflex, enorm gaan schreeuwen. De man droop af. Een keurig geklede ooggetuige kwam op mij

af en zei: ‘Waarom deed u dat? Laat dat tuig elkaar afmaken!’

Kijk, dat is de ontmenselijking door oorlog en geweld. Dominee J.J. Buskes zei: ‘Ik ken mezelf, dus ik ben pacifist vanwege de zonde’. Bij een lezing noemde iemand pacifisten ‘passief-isten’.

Nou, die kreeg van mij de volle laag, ik schrok van mijn heftige reactie. Want die stelling slaat nergens op! Denk aan de mensen die door hun geweldloos verzet de dood riskeerden tijdens de Bezetting of zelfs ter dood veroordeeld zijn.’

Welke voorbeelden inspireren u nog meer?

‘Op een steen dichtbij Bethlehem bij de boerderij van de christen-Palestijnse familie Nassar staat: ‘Wij weigeren om vijanden te zijn’. Die familie Nassar leeft dat voor. Ik ben betrokken bij Kairos-Sabeel en Tent of Nations.

Als buitenlandse vrijwilligers bij de Nassars meekijken, weerhoudt dat Israël van nog meer geweld. En denk aan Martin Luther King, die geweldloos verzet grondig organiseerde.

Daarmee wist hij vijanden te veranderen in vrienden, zoals de beruchte sheriff Jim Clark. In Amsterdam vertelde een pacifistische schipper me hoe hij met twee andere schippers Joodse kinderen verborg en naar Fryslan bracht. Ook dat was verzet.

Twee dorpen kregen in hun geheel een Yad Vashem-onderscheiding, Nieuwlande in Drente en Chambon sur Lignon in Frankrijk. Daar was de geweldloze dominee Trocmé een lichtend voorbeeld. Hij droeg zijn kerkgangers vanaf de kansel op om Joden te verbergen.’

Maar we kunnen toch niet zonder zelfverdediging, Defensie, in een gebroken wereld?

‘Hét argument tegen pacifisten is altijd: jullie zijn naïef en zien de gebrokenheid niet. Dat hoeft je ons niet te vertellen! Als er iets de wereld breekt en gebroken houdt, is het de oorlog wel.

Dominee Gerrit Jan Heering, grondlegger van Kerk en Vrede, zegt: jullie zijn te weinig bezig met de kracht van het Koninkrijk Gods. Jezus leefde ook in een gebroken wereld, maar richtte tekenen op van het komende Rijk.

Dat rijk kun je niet tussen haken zetten tijdens een oorlog. Helaas blijkt theologie altijd goed in staat om oorlogen goed te praten.’

Hoe ziet de toekomst van de vredesbeweging eruit? Is de Nederlandse vredesduif over twintig jaar nog grijzer dan nu?

‘De gemiddelde leeftijd ligt hoog, maar bij klimaatmarsen en Israël-Palestina zie ik weer veel betrokkenheid van jongeren, ook onder ‘evangelicals’. Geweld is wel meer sexy ... Maar ook geweldloos verzet kan enorm inspireren.

Twee families, gevangen in een spiraal van bloedwraak

Bij Extinction Rebellion en de contactdag van Tent of Nations is zeker de helft van de deelnemers onder de veertig. Die zoektocht van een nieuwe generatie naar wat christen zijn concreet betekent, ook als het gaat om oorlog en vrede, geeft me nieuwe hoop.'

Welke bijbelteksten inspireren u daarbij?

'Onlangs heb ik Efeze 2 herontdekt, waar staat: Christus is onze vrede, die van de twee één heeft gemaakt door de vijandschap te verzoenen in zijn eigen lichaam. Dat sterkte me enorm. Paulus heeft het daar over Israël en de volken; dat is in mijn ogen hét vredesproject.

Christus heeft de tussenmuur die scheiding maakte, afgebroken. Wat ik van een kerk verwacht, is dat ze verder denkt op dat spoor, en zich niet laat gijzelen door de politieke werkelijkheid van de dag. Er moeten mensen tussen de strijders in springen.

De kerk is bij uitstek een project van verzoening

Zo zie ik Christus: met zijn ene hand houdt hij Israël vast, met zijn andere de volken. En zo wordt Hij letterlijk uit elkaar getrokken. Maar Hij blijft daar staan en houdt ze allebei vast.

Ik denk nu aan een IKON-documentaire over Albanië, over twee families gevangen in een spiraal van bloedwraak. Een priester pakte de kemphanen vast op de drempel van de kerk en zei: je legt je pistool af en belooft elkaar niet te doden; pas dan mag je deelnemen aan de Eucharistie.

Zo pakt ook Jezus beide partijen vast en zegt: je zúlt elkaar in Godsnaam niet kapotmaken. De kerk is bij uitstek een project van verzoening, waarbij Romein en Jood, slaaf en vrije, man en vrouw aan één Avondmaalstafel gaan.

Wij moeten erover nadenken wat het betekent dat Christus onze vrede is. Dat gaat niet alleen over je eigen huis, het is ook hard werken in de wereld.'

Bram Grandia

Bram Grandia (1948) woont in Doesburg en is emeritus predikant (PKN) en oud-mediapastor van de IKON. Hij is al decennia actief in de theologische werkgroep van Kerk en Vrede. Deze organisatie bestaat dit jaar 100 jaar. Hij begon als dominee in Westervoort-Zevenaar, daarna werkte hij in de Keizersgrachtkerk, vervolgens bij de IKON en deels in Wehl. Met zijn echtgenote Marian kreeg hij drie dochters en een zoon, die na enkele dagen is overleden.